

**The essential and technological role of Basij in creating Modern Islamic Civilization
in Imam Khamenei's Thought**

Received: 22/11/2022

Accepted: 01/02/2023

Reza Moqhiseh / Muhammad Tavallae^{**} / Alireza Keyghubadi^{***}

(107-129)

From perspective of the Guardianship of Islamic Jurist, creating a civilization is not equivalent to conquest, but rather it is the product of the establishment of pure thought, culture and knowledge among different cities and countries. Civilization fundamentally is, first, based on thought and then on science, industry, technology and so on. The aim of this article is to clarify "the intellectual and civilizational essence and meaning of Basij" and also to illuminate the methodological and technological aspect of Basij for the progress of civilization of the Islamic Revolution from the perspective of Imam Khamenei, by using the thematic analysis method. In his view, the conformity of Basij with creating the modern Islamic civilization is in conformity with both the essence and the technology; That is to say, Basij has the conformity in essence with civilization and it also has a technological conformity for creating modern Islamic civilization. A school of thought and a nation can build the future that have philosophy, thought, and problem-solving technology. So far, Basij has been "the thinking mind and technology" for making the future and the progress of the Islamic Revolution; In other words, firstly, Basij is the Islamic thought and culture, and secondly, this culture and thought has operational, technological and methodological capabilities, and also in many dimensions, this technology has become operational. In the continuation of the revolution and the beginning of the new century, without the technology and role-making of the Basij, fulfilling the great goals of the revolution is not possible. Imam Khamenei considers the Basij to be the gateway, golden key and an open sesame to solve the problems of the Islamic Revolution at all stages of the Islamic state, the Islamic society and creating the new Islamic civilization.

Keywords: Basij, modern Islamic civilization, nature, technology..

*. Ph.D. student of Future Research Management, Higher National Defense University, Tehran, Iran (corresponding author), Rema59@chmail.ir.

** . Assistant Professor of Management Imam Hossein University, Tehran, Iran, tavallae.r@gmail.com.

*** . Ph.D. student of Futuristic Management, Tehran University of National Defense, Iran, kyghobadi14@gmail.com.

نقش ماهیتی و فناورانه بسیج در تمدن‌سازی نوین اسلامی در اندیشه امام‌خامنه‌ای دامنه‌ای

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۹/۰۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۱/۱۲

رضا مقیسه*، محمد تولایی**،

علیرضا کی‌قبادی***

(۱۰۷-۱۲۹)

چکیده

تمدن‌سازی از منظر ولایت معادل کشورگشایی نیست، بلکه تمدن‌سازی محصول نهادینه شدن فکر، فرهنگ و معارف ناب در میان شهرها و کشورهای گوناگون است. اساس تمدن اول بر پایه فکر و سپس بر پایه علم، صنعت، فناوری و... است. هدف مقاله تبیین «چیستی و ماهیت فکری و تمدنی بسیج» و همچنین تبیین «جنبه روشی و فناورانه بسیج برای پیشرفت تمدنی انقلاب اسلامی» از منظر امام‌خامنه‌ای، با روش تحلیل مضامین است. از دیدگاه ایشان تناسب بسیج با تمدن‌سازی نوین اسلامی، هم تناسب ماهیتی است و هم تناسب فناورانه؛ یعنی بسیج، هم سنخیت ماهیتی با تمدن دارد و هم سنخیت فناورانه برای تمدن‌سازی نوین اسلامی دارد. مکتب و امتی می‌توانند آینده را بسازند که فلسفه، فکر، مسئله و فناوری حل مسئله داشته باشند. بسیج تاکنون «فکر و فناوری» برای آینده‌سازی و پیشرفت انقلاب اسلامی بوده است؛ یعنی اولاً بسیج فکر و فرهنگ اسلامی است و ثانیاً این فرهنگ و فکر قابلیت عملیاتی و فناورانه و روشی دارد و در ابعاد بسیاری نیز این فناوری عملیاتی شده است. در ادامه انقلاب و آغاز قرن جدید، بدون فناوری و نقش‌آفرینی بسیج، تحقق اهداف بزرگ انقلاب ممکن نیست. امام‌خامنه‌ای بسیج را حلال و کلید طلایی و حل‌المسائل انقلاب اسلامی در همه مراحل دولت اسلامی، جامعه اسلامی و تمدن‌سازی نوین اسلامی می‌داند.

واژگان کلیدی: بسیج، تمدن نوین اسلامی، ماهیت، فناوری.

* . دانشجوی دکتری مدیریت آینده‌پژوهی دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)،
Rema59@chmail.ir

** . استادیار مدیریت دانشگاه جامع امام حسین علیه السلام، تهران، ایران، tavallae.r@gmail.com

*** . دانش‌آموخته دکتری مدیریت آینده‌پژوهی دانشگاه عالی دفاع ملی تهران، ایران، kyghobadi14@gmail.com

مقدمه

یکی از اهداف انقلاب اسلامی، «تمدن‌سازی نوین اسلامی» است.^۱ برای اینکه یک تفکر و اندیشه در چند شهر و مدینه متجلی شود و مُدُن و تمدن را شکل بدهد، الزاماتی نیاز دارد. سفارش و تأکید امامین انقلاب اسلامی، امام خمینی علیه السلام و امام خامنه‌ای علیه السلام، بر توسعه و تقویت کمی و کیفی بسیج در سطح ملی و فراملی، حاکی از اهمیت و نقش کلیدی بسیج در تمدن‌سازی نوین اسلامی است. درک محدود از یک موجود، کاربری آن را محدود می‌کند. برخی بسیج را صرفاً نظامی و مکمل نیروهای مسلح می‌دانند و برخی بسیج را صرفاً همیار نهادها و سازمان‌ها برای ارائه خدمات به ملت در زمان‌های بحرانی و اضطراری می‌دانند. تعبیرها و تفسیرهای این چنینی، تنزل بسیج است. تعریف و کاربرد بسیج فراتر از اینهاست.

بهترین راه برای فهم معنای حقیقی بسیج، رجوع به دیدگاه معماران و مؤسسان بسیج و درک و تفسیر بسیج از منظر آنهاست. مسئله این تحقیق این است که در اندیشه امام خامنه‌ای چرا این قدر بر بسیج تأکید می‌شود؟ بین بسیج و تمدن‌سازی نوین اسلامی چه رابطه‌ای وجود دارد و ماهیت بسیج با ماهیت تمدن چه تناسب و سنخیتی دارد؟ نقش بسیج پشتیبانی‌کننده، حمایت‌کننده، مصرف‌کننده یا اداره‌کننده است یا اساساً نقش بسیج متفاوت است؟ فهم درست این رابطه باعث می‌شود هم جایگاه بسیج درست شناخته شود و هم نقش بسیج در تمدن‌سازی نوین اسلامی روشن و شفاف شود.

در آستانه ورود به قرن جدید و آغاز انقلاب اسلامی، اگر رابطه بسیج و تمدن‌سازی به لحاظ ماهیتی و فناورانه به‌درستی تبیین شود، قدر و منزلت بسیج برای همه نهادها و برای کسانی که در بسیج و با بسیج کار می‌کنند، شفاف‌تر خواهد شد.

شناخت پدیده معمولاً منوط به شناخت و تعریف آن پدیده، یا به لحاظ ماهیت (چیستی و تعریف) یا به لحاظ کاربرد آن (چگونگی و کارکرد) است. امام خمینی علیه السلام و امام

۱. امام خامنه‌ای علیه السلام: «هدف ملت ایران و هدف انقلاب اسلامی، ایجاد يك تمدن نوین اسلامی است» (دیدار با جوانان خراسان شمالی، ۱۳۹۱/۷/۲۳).

خامنه‌ای دانشگاه بسیج را به درخت تشبیه فرموده‌اند: «بسیج شجره طیبه و درخت تناور و پرثمری است که شکوفه‌های آن بوی بهار وصل و طراوت یقین و حدیث عشق می‌دهد» (موسوی خمینی، ۱۳۷۸، ج ۲۱: ۱۹۴، آخرین پیام به مناسبت هفته بسیج در ۱۳۶۷/۹/۲)؛ «كَلِمَةً طَيِّبَةً، كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ؛ تُؤْتِي أُكْلَهَا كُلَّ حِينٍ يَأْتِي رِبَّهَا (ابراهیم: ۲۴-۲۵). ... بسیج يك چنین درخت طیب و طاهری است» (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار با بسیجیان استان قم در تاریخ ۱۳۸۹/۸/۲).

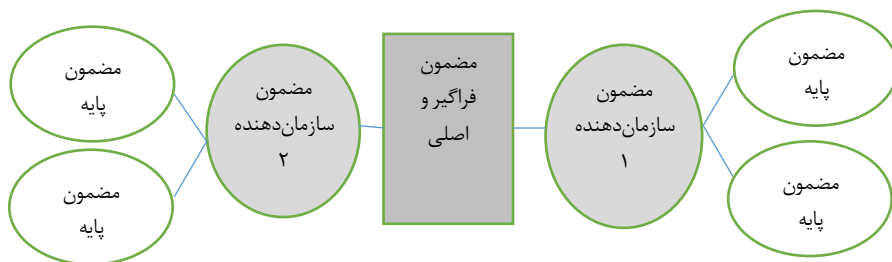
شجر یا درخت موجود زنده‌ای است که هم ریشه در اعماق زمین دارد و هم به مردم خدمت (میوه، سایه، چوب و...) ارائه می‌کند. در واقع بسیج علاوه بر آنکه زودبازده و خدمت‌آفرین است، دارای زیرساختی اصیل و بلندمدت و آینده‌ساز است. وقتی تمدن‌سازی غایت انقلاب اسلامی است، بسیج باید هم تناسب ریشه‌ای داشته باشد و هم تناسب فناورانه، تولید ثمره، محصول و خدمت داشته باشد.

بر همین اساس هدف تحقیق حاضر تبیین «چیستی و ماهیت فکری و تمدنی بسیج» و همچنین تبیین «جنبه روشی و فناورانه بسیج برای پیشرفت تمدنی انقلاب اسلامی» از منظر امام خامنه‌ای، با روش تحلیل مضامین است تا معلوم شود راهکار طلایی ساخت تمدن نوین اسلامی در گام دوم انقلاب، نهادینه‌سازی بسیج در جامعه و امت اسلامی است.

روش تحقیق در این مقاله، استفاده از روش «تحلیل مضمون»^۱ برای توصیف و تبیین الگوهای موجود در داده‌های کیفی (در این مقاله رابطه ماهیتی و فناورانه بسیج و تمدن‌سازی نوین اسلامی در بیانات امام خامنه‌ای) است. ملاک تحلیل مضمون صرفاً فراوانی بیشتر کلمات نیست، بلکه بر محتوا و مضمون نهفته در متن تأکید می‌کند: «در تحلیل مضمون، واحد تحلیل، بیشتر از يك کلمه یا اصطلاح است و به بافت داده‌ها و نکات ظریف آنها بیشتر توجه می‌شود. همچنین، تحلیل مضمون از شمارش کلمات و عبارات آشکار، فراتر می‌رود و بر شناخت و توضیح ایده‌های صریح و ضمنی تمرکز می‌کند» (عابدی جعفری و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۵۱-۸۱۹).

در این تحقیق مضمون فراگیر و اصلی «بسیج و تمدن‌سازی» و مضامین سازمان‌دهنده آن «نقش‌های بسیج» است، که برای هر نقش، مضامین پایه‌ای مرتبط استخراج و استنباط شده‌اند.

نمودار ۱: قالب ارائه یافته‌های تحقیق بر اساس روش تحلیل مضمون

از بین بیانات معظم‌له حدود ۳۴ سخنرانی به‌عنوان نمونه و شصت واحد تحلیل، در چهارچوب هدف و سؤال تحقیق انتخاب و استفاده شده‌اند. نمونه‌ها از برهه زمانی خاص انتخاب نشده‌اند، بلکه به‌طور نسبتاً نرمال از سال‌های متفاوت انتخاب شده‌اند تا نتیجه‌گیری قوی‌تر و قابلیت تعمیم را دارا باشد.

۶۸ تا ۷۶ (۱۰ سخنرانی)	۷۷ تا ۸۸ (۹ سخنرانی)	۸۷ تا ۹۵ (۱۵ سخنرانی)
-----------------------	----------------------	-----------------------

یافته‌های این تحقیق در قالب دو مضمون سازمان‌دهنده اصلی ارائه می‌شود: یک مضمون شناخت «ماهیت و تناسب ماهیتی بسیج و تمدن‌سازی نوین اسلامی» در منویات و تدابیر امام خامنه‌ای است که نشان می‌دهد بین بسیج و تمدن‌سازی چه سنخیت و تناسبی وجود دارد و مضمون دیگر «چگونگی یا نقش فناورانه بسیج در تمدن‌سازی نوین اسلامی» است که نشان می‌دهد بسیج چه کاربرد و کارکردی در تمدن‌سازی نوین اسلامی در اندیشه معظم‌له دارد.

یافته‌های تحقیق برای توصیف و تبیین تناسب ماهیتی و تناسب فناورانه بسیج برای تمدن‌سازی نوین اسلامی

مضمون اصلی یا فراگیر	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه	۶۰ واحد تحلیل از ۳۴ سخنرانی
نقش ماهیتی و فناورانه بسیج در تمدن‌سازی نوین اسلامی	تناسب ماهیتی تمدن‌سازی با ماهیت بسیج (چیستی)	ملاک تمدن‌سازی، صدور فکر و فرهنگ به جغرافیای مختلف است.	۱۳۶۸/۴/۱۹، ۱۳۹۵/۲/۶ ۱۳۷۶/۹/۱۸
		پایه اصلی تمدن‌سازی، بر فرهنگ، بینش و فکر است.	۱۳۸۵/۸/۱۷، ۱۳۷۳/۱/۱
		جنس و ماهیت بسیج فکر، بینش و فرهنگ است.	۱۳۷۴/۹/۸، ۱۳۹۳/۹/۶ ۱۳۹۰/۹/۶، ۱۳۸۴/۹/۷ ۱۳۸۹/۸/۲
		بسیج تشکلی فرامیلیونی، فرازمانی (برای طول تاریخ) و فرامرزی (برای عرض جهان) است.	۱۳۸۴/۶/۲، ۱۳۹۴/۹/۴ ۱۳۶۹/۹/۵، ۱۳۸۹/۹/۴ ۱۳۸۹/۴/۲، ۱۳۷۹/۷/۲۹ ۱۳۹۰/۹/۶، ۱۳۹۳/۹/۶ ۱۳۹۱/۷/۲۴
	تناسب فناورانه بسیج با ماهیت تمدن‌سازی نوین اسلامی (چگونگی)	بسیج وسیله و فناوری جلب نصرت الهی برای انقلاب اسلامی است.	۱۳۷۴/۹/۸، ۱۳۶۹/۹/۵ ۱۳۸۷/۲/۱۴
		بسیج با ترکیب فکر و عمل، خالق حوادث بزرگی برای انقلاب است.	۱۳۹۳/۹/۶، ۱۳۸۴/۹/۷ ۱۳۹۰/۹/۶
		بسیج با نگاه امتی، جهت‌دهنده حرکت‌ها به سوی اهداف انقلاب است.	۱۳۹۵/۹/۳، ۱۳۷۶/۱۱/۱۱ ۱۳۶۹/۹/۱، ۱۳۸۶/۲/۳۱
		بسیج رسالت‌محور و در عرصه‌های مأموریتی بی‌پایان است.	۱۳۹۳/۹/۶، ۱۳۹۰/۷/۲۲ ۱۳۹۱/۹/۱، ۱۳۸۷/۲/۱۴
		بسیج، هم روش و هم مظهر تحقق مردم‌سالاری دینی است.	۱۳۷۴/۹/۸، ۱۳۹۵/۹/۳

۱۳۷۹/۵/۶، ۱۳۹۵/۹/۳ ۱۳۸۴/۶/۲	بسیج با حرکت پیش‌گام و پیش‌رونده، الگوساز و چشم‌انداز آفرین است.		
۱۳۹۱/۷/۲۴، ۱۳۹۳/۹/۶	بسیج کانون و مرکز و محیط نخبه‌پروری و کادرسازی است.		
۱۳۷۶/۹/۵، ۱۳۸۸/۹/۴ ۱۳۶۸/۸/۲۹	بسیج چابک و منعطف در سازمان‌یابی برای تحقق رسالتش است.		
۱۳۸۴/۶/۲، ۱۳۹۱/۷/۲۴ ۱۳۷۱/۸/۲۷	دشمنان با فناوری گره‌گشای بسیج و حل‌المسائل انقلاب مخالف‌اند.		
۱۳۹۲/۴/۳۰، ۱۳۸۵/۸/۱۷ ۱۳۹۲/۸/۲۹	بسیج فناوری نبردهای تمدنی، فکری، فرهنگی و دانش‌بنیان است.		

در ادامه هر یک از مضامین سازمان‌دهنده و پایه‌به‌تفصیل از دیدگاه ایشان تبیین و توصیف می‌شوند.

۱. بررسی تناسب ماهیتی تمدن‌سازی با ماهیت بسیج

در اندیشه امام خامنه‌ای از یک سو ماهیت و پایه اصلی تمدن‌سازی بر فرهنگ و فکر است و علم و صنعت و جغرافیا فرع بر آن است و از سویی دیگر ماهیت بسیج نیز، فرهنگ و فکر است و منحصر بر جغرافیا و قشر خاصی نمی‌شود. وقتی ماهیت و مفهوم بسیج در فرد یا مجموعه نهادینه شود، آن تشکیلات مشور و پربازده و سازنده می‌شود. دقت در مضامین ذیل نشان می‌دهد تمدن و بسیج، سنخیت فکری و فرهنگی بسیاری باهم دارند.

الف) ملاک تمدن‌سازی، صدور فکر و فرهنگ به جغرافیای مختلف است

از منظر امام خامنه‌ای تمدن‌سازی به معنای امپراتوری و افزودن مرزهای جغرافیایی نیست: «تمدن اسلامی، کشورگشایی نیست، بلکه به معنای تأثیر پذیرفتن فکری ملت‌ها از اسلام است» (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار با شورای عالی الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت در تاریخ ۱۳۹۵/۲/۶). تمدن‌سازی کشورگشایی و صدور کالا نیست: «صدور انقلاب، یعنی

صدور فرهنگ انسان‌ساز اسلام و صدور صفا و خلوص و تکیه و اصرار بر ارزش‌های انسانی» (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار با مردم در تاریخ ۱۳۶۸/۴/۱۹).

اندیشه تمدنی اسلام، در مفهوم «امت» متبلور است. محدودیت‌ها و مرزبندی‌های جغرافیایی و مکانی، تعصبات قومی و نژادی و زبانی نقش اساسی در تشکیل امت ندارد و ملاک و معیار در امت اسلامی وحدت عقیدتی و التزام به تعالیم جهانی قرآن کریم است. واژه امت با جامعه، ملت، کشور و وطن تفاوت اساسی و بنیادین دارد: ملاک ملت، کشور و وطن، بیشتر ویژگی‌های نژادی، جغرافیایی و ملی است، در حالی که در امت اسلامی ملاک و معیار اصلی وحدت عقیدتی، فرهنگی و جهان‌بینی است (عرفان و بیات، ۱۳۹۳: ۷-۳۰).

در اندیشه امام خامنه‌ای آنچه تمدن را پدید می‌آورد معارف زندگی‌ساز است و اسلام ثابت کرده است ظرفیت آن را دارد که امت خود را به اعتلای مدنی و علمی و عزت و قدرت سیاسی برساند:

نخستین فراورده سیاسی انسانی اسلام، امت اسلامی است که از مدینه‌النبی آغاز شد و به صورتی حیرت‌آور و افسانه‌وار، قدم در راه رشد کمی و کیفی نهاد. هنوز نیم قرن از ولادت این پدیده مبارک نگذشته بود که نزدیک به نیمی از تمامی قلمرو سه تمدن بزرگ باستانی همسایه خود، یعنی ایران، روم و مصر را درنوردید و یک قرن پس از آن، تمدنی درخشان و حکومتی عزیز و مقتدر در مرکز جهان پدید آورد که از شرق به دیوار چین و از سوی دیگر به سواحل اقیانوس اطلس و از شمال تا استپ‌های سیبری و از جنوب تا جنوب اقیانوس هند می‌رسید. قرن‌های سوم و چهارم هجری و پس از آن، مزین به تمدنی آن‌چنان مشعشع است که پس از هزار سال، هنوز برکات علمی و فرهنگی آن را در مدنیت کنونی جهان می‌توان به‌وضوح دید.

غرض از این یادآوری، تفاخر به گذشته نیست؛ غرض یادآوری این حقیقت است که آنچه آن تمدن را پدید آورد، یعنی اسلام و معارف زندگی‌ساز آن، هم‌اکنون نیز در اختیار ماست. ... اسلام ثابت کرده است ظرفیت آن را دارد که امت خود را به اعتلای مدنی و علمی و عزت و قدرت سیاسی برساند (بیانات امام خامنه‌ای در اجلاس سران کشورهای اسلامی در تاریخ ۱۳۷۶/۹/۱۸).

ب) پایه اصلی تمدن‌سازی، بر فرهنگ، بینش و فکر است

امام خامنه‌ای ماهیت و پایه اصلی تمدن‌سازی را حتی علم، فناوری و صنعت نمی‌دانند، بلکه پایه اصلی را فرهنگ و تولید فکر می‌دانند:

مسئله ما این نیست که زندگی خودمان را نجات دهیم و گلیم خودمان را از آب بکشیم؛ مسئله این است که ملت ایران در حال پدید آوردن يك تمدن است. پایه اصلی تمدن، نه بر صنعت و فناوری و علم، که بر فرهنگ و بینش و معرفت و کمال فکری انسانی است. این است که همه چیز را برای يك ملت فراهم می‌کند و علم را هم برای او به ارمغان می‌آورد (پیام امام خامنه‌ای به مناسبت حلول سال در تاریخ ۱۳۷۳/۱/۱).

از منظر ایشان دشمنی‌های دشمنان با تمدن‌سازی نوین اسلامی به همین دلیل است که آنان گمان می‌کنند روش و منش تمدن‌سازی انقلاب اسلامی هم مثل روش‌ها و منش‌های خودشان است: «اینها خیال می‌کردند که ما برای صدور انقلاب لشکرکشی خواهیم کرد، ... مثل خودشان که برای مقاصدشان لشکرهای امنیتی می‌فرستند؛ اما غافل از اینکه نه؛ ما، نه لشکر اطلاعاتی می‌خواهیم و نه لشکر نظامی، بلکه حرف ملت ایران و آن طرحی که ملت ما برای اداره ملت‌ها و جوامع به میان آورده، در دل ملت‌های مسلمان می‌نشیند» (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار با مردم سمنان در تاریخ ۱۳۸۵/۸/۱۷).

بر اساس منویات امام خامنه‌ای، روشن است که وقتی فارغ از مرز جغرافیایی در بین چند کشور یا در بین ملت آگاهانه معنویت، فکر، فرهنگ، بینش و معرفت اسلامی توأم با قدرت، صنعت، علم و پیشرفت مادی حاکم شوند، تمدن نوین اسلامی شکل می‌گیرد.

پ) جنس و ماهیت بسیج فکر، بینش و فرهنگ است

در منویات امام خامنه‌ای بسیج پیش از آنکه درون افراد، نهادها، سازمان‌ها و جامعه، که بسیجی نام‌گذاری می‌شوند، نهادینه و به عمل تبدیل شود، ماهیتش تفکر، اندیشه و فرهنگ است: «بسیج يك اندیشه است، يك فکر است، يك منطق است، يك منظومه فکری است» (بیانات امام خامنه‌ای در مجمع عالی بسیج در تاریخ ۱۳۹۳/۹/۶).

این نوع تأکید ماهیتی، منحصر به یک سال خاص نمی‌شود و ایشان در زمان‌های گوناگون بر ماهیت و جنس اصلی بسیج تأکید می‌کنند:

درحقیقت بسیج یک فرهنگ و يك حرکت فرهنگی است. فرهنگ بسیجی، یعنی چیزی که ما برای هر يك از آحاد جامعه اسلامی، آن را آرزو می‌کنیم؛ اینکه می‌گوییم همه باید بسیجی باشند (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار با فرماندهان بسیج در تاریخ ۱۳۷۴/۹/۸).

بسیج يك فرهنگ است؛ بسیج، يك ذهنیت برجسته و والا در جامعه ماست (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار با بسیجیان در تاریخ ۱۳۸۴/۹/۷).

فرهنگ بسیجی یعنی آن مجموعه معرفت‌ها و روش‌ها و منش‌هایی که می‌تواند مجموعه‌های عظیمی را در ملت به وجود بیاورد که تضمین‌کننده حرکت مستقیم و پایدار اسلامی آن ملت باشند. این يك تفکر است (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار با افسار بسیج در تاریخ ۱۳۹۰/۹/۶).

در اندیشه ایشان آنچه به تشکیلات بسیج هویت می‌دهد، ماهیت کلمه‌ای، فکری و فرهنگی آن است. در این قسمت با بیان دیگر، بر نظریه بنیادین ایشان که در بخش چهارچوب نظری اشاره شد رجوع می‌کنیم. ایشان چندین بار (بیش از بیست بار) بر نگاه شجره‌ای به بسیج که تمثیلی قرآنی است تأکید می‌فرمایند. در این آیه شریفه، اصالت اولیه با «کلمه» است و خداوند «کلمه» را به درخت و شجره تشبیه و متمثل می‌فرماید: «كَلِمَةً طَيِّبَةً، كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَ فَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ تُؤْتِي أَكْلَهَا كُلَّ حِينٍ يَأْتِي رِبَّهَا (ابراهیم: ۲۴-۲۵)». ... بسیج يك چنین درخت طیب و طاهری است» (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار با بسیجیان قم در تاریخ ۱۳۸۹/۸/۲). تشبیه بسیج به شجره طیبه یعنی تشکیلات مثمیری که خاصیتش تولید و نشر فکر، بینش و فرهنگ ناب است.

ت) بسیج تشکلی فرامیلونی، فرازمانی (برای طول تاریخ) و فرامرزی (برای عرض جهان) است

از منظر امام خامنه‌ای «بسیج نمونه و مستوره ملت ایران است؛ يك نمونه و يك نشانه‌ای است از مجموعه ملت ایران» (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار با فرماندهان بسیج در تاریخ ۱۳۹۴/۹/۴). همچنین «بسیج نماد حضور ملی و مقاومت ملی و آگاهی يك ملت است. ... بسیج یعنی حرکت عظیم ملت ایران همراه با آگاهی، احساس آمیخته با عقلانیت،

حرکت و عمل آمیخته با مبنای فکری، عمل‌گرایی همراه با آرمان‌گرایی و دیدن افق‌های دوردست. اینها مجموعه‌ای است که ذهنیت و هویت بسیج را تشکیل می‌دهد» (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار با ستاد نیروی مقاومت بسیج در تاریخ ۱۳۸۴/۶/۲).

در اندیشه ایشان جمعیت عظیم انسان‌های متعهد در ایران اسلامی از جمعیت متوسط احزاب دنیا بیشتر است: «شمارگان و کمیت یک مجموعه میلیونی به این عظمت که در بسیج وجود دارد، در هیچ حزبی در دنیا نظیر ندارد» (بیانات امام خامنه‌ای در آستانه روز بسیج مستضعفین در تاریخ ۱۳۸۹/۹/۴). معظم‌له بسیج را منحصر به گروه خاصی معرفی نمی‌کنند:

در میان جوانان، هرکس که این احساس مسئولیت و این احساس علاقه به اهداف را همراه با اخلاص در وجود خود حس می‌کند، او بسیجی است؛ چه در نیروی مقاومت باشد، چه نباشد؛ چه رسماً کارت بسیج گرفته باشد، چه نگرفته باشد. آن کسی که باایمان است، آن کسی که دنبال اهداف والاست، آن کسی که حاضر است از وجود خود برای کشورش، برای اسلامش، برای نظام اسلامی و برای آحاد ملتش، با وجود خود، با استعداد خود، با جان و تن خود سرمایه‌گذاری کند، او بسیجی است (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار با بسیجیان در تاریخ ۱۳۷۹/۷/۲۹).

ایشان نه تنها بر این مطلب در سطح ملی تأکید دارند، بلکه این نگاه را در سطح نخبگان نیز مطرح می‌کنند: «اعتقاد من این است که استاد متدین علاقه‌مند به کار برای کشور، در سطح کشور مختص به همین مجموعه‌ای که در بسیج اساتید حضور دارند نیست؛ فراتر از اینهاست. بسیاری هستند کارت بسیج هم ندارند، جزو مجموعه بسیج اساتید هم نیستند، اما در معنا بسیجی‌اند» (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار با بسیجیان هیئت علمی دانشگاه‌ها در تاریخ ۱۳۸۹/۴/۲).

بسیج علاوه بر آنکه محدود به جغرافیای ایران نیست، محدود به جغرافیای خاصی در منطقه و جهان هم نیست و فراگیر است:

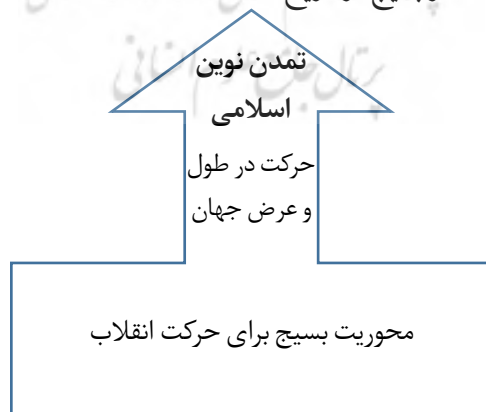
بسیج یک اندیشه است، یک فکر است، یک منطق است، یک منظومه فکری است. ... این صادر شده. بارها گفتیم مفاهیم انقلاب و مفاهیم اسلام، مثل عطر گل‌های بهاری است: هیچ

کسی نمی‌تواند جلو آن را بگیرد. پخش می‌شود، همه‌جا می‌رود. ... این تفکر در لبنان، عراق، سوریه، غزه، فلسطین و یمن دارد فعالیت می‌کند. ان‌شاءالله در قدس شریف هم همین جور (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار با مجمع عالی بسیج در تاریخ ۱۳۹۳/۹/۶).

هرچه ویژگی‌های ملت محوری صرف در تعاملات و روابط مردم یک یا چند کشور کاهش یابد و برعکس هرچه ویژگی‌های امت محوری بیشتر شود، می‌توان گفت که حرکت به سمت تمدن اسلامی بیشتر می‌شود (عرفان و بیات، ۱۳۹۳: ۳۰-۷).

«جهان آینده در تفکر (فلسفه) صورت می‌بندد و به وجود می‌آید» (داوری، ۱۳۹۲: ۸۳) و «آینده داشتن یعنی مسئله داشتن» (همان: ۹۸). وقتی فکر فقط ذهنی نباشد و «فلسفه در کاری که می‌کنیم و در راهی که می‌پیماییم حضور داشته باشد» (همان: ۶۴)، نشان‌دهنده این است که آن فکر تمدن‌ساز است. از دیدگاه ایشان فرهنگ و منطق بسیجی، صرفاً ذهنی نیست و در عمل محقق شده است:

فرهنگ بسیجی یعنی آن مجموعه معرفت‌ها و روش‌ها و منش‌هایی که می‌تواند مجموعه‌های عظیمی را در ملت به وجود بیاورد که تضمین‌کننده حرکت مستقیم و پایدار اسلامی آن ملت باشند. این یک تفکر است. در ذهن هم نیست؛ در خارج و در عینیت وجود دارد. ... حرکت بسیجی، سرنوشت ایران را، بلکه سرنوشت فراتر از ایران را تغییر داد. ... امروز جوانان نیویورک و کالیفرنیا هم شعارهای مردم مصر و تونس را تکرار می‌کنند، از آنها الهام می‌گیرند، انکار هم نمی‌کنند (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار با اқشار بسیج در تاریخ ۱۳۹۰/۹/۶).

در اندیشه امام خامنه‌ای، منطق و فکر بسیج ذهنی نیست و برای حل مسائل انقلاب باید سراغ بسیج رفت. بسیج، هم برای طول تاریخ (فرازمانی) و هم برای عرض جهان (فرامرزی) است و انقلاب برای همیشه و برای همه جا به فناوری بسیج نیاز دارد و بسیج با دغدغه حل مسائل آینده انقلاب از جمله تمدن‌سازی و امت‌سازی باید تلاشش بیشتر شود: کشور در آینده مسائل مهم‌تری در پیش دارد. ممکن است مشکلات روزبه‌روز کاهش پیدا کند، اما مسائل مهم‌تری هست؛ کارهای بزرگ‌تری هست. ما که نمی‌خواهیم به‌عنوان يك ملت، دور خودمان حصار بکشیم؛ که اگر این کار را هم بکنیم، رشد متوقف نخواهد ماند؛ اما نگاه ما نگاه وسیع است. در طول تاریخ و در عرض جهان، این نگاه گسترده است. این مسائل احتیاج دارد به خصوصیات که در مجموعه بسیج هست (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار با بسیجیان خراسان شمالی در تاریخ ۱۳۹۱/۷/۲۴).

۲. تناسب فناوری بسیج با تمدن‌سازی نوین اسلامی

از نشانه‌های ابتر بودن تمدن، ضعیف بودن مبانی و فلسفه آن است: «تمدنی که فلسفه (تفکر) ندارد، آینده ندارد» (داوری، ۱۳۹۲: ۸۲). در اندیشه امام خامنه‌ای انقلاب اسلامی فکر مستحکمی است که به نهادی مزین است که علاوه بر سنخیت ماهیتی با انقلاب، فناوری و قابلیت ساخت تمدن را نیز دارد؛ یعنی بسیج فناوری تمدن‌سازی، و یکی از وسایل مهم نهادینه‌سازی اندیشه اسلامی در جامعه است.

از دیدگاه امام خامنه‌ای بسیج وسیله و فناوری است که می‌تواند نصرت الهی را برای انقلاب اسلامی جلب کند و با ترکیب فکر و عمل، حوادث بزرگی را برای تحقق انقلاب خلق نماید. بسیج بر محور رسالتش عرصه‌های مأموریتی نامحدودی دارد، و مهم‌ترین کارکرد بسیج، تحقق مردم‌سالاری دینی است. بسیج با حرکت پیش‌گام و پیش‌رونده، الگوساز و چشم‌اندازآفرین است و محیطی ناب برای به جوشش آوردن استعدادها، نخبه‌پروری و کادرسازی است. بسیج در سازمان‌دهی چابک و منعطف است. بر همین اساس دشمنان با فناوری گره‌گشای بسیج و حل‌المسائل انقلاب مخالف‌اند و البته غافل‌اند که بسیج فناوری نبردهای تمدنی، فکری، فرهنگی و دانش‌بنیان است و روزبه‌روز قوی‌تر می‌شود.

الف) بسیج وسیله و فناوری جلب نصرت الهی برای انقلاب اسلامی است

از منظر امام خامنه‌ای بسیج وسیله و فناوری‌ای است که به واسطه آن نصرت خداوند ظهور و بروز می‌کند:

در صدر اسلام، حضور آحاد مردم و ایمان مخلصانه آنها موجب نصرت شد: ... «هُوَ الَّذِي أَيْدِكَ بِتَصْرِهِ وَبِالْمُؤْمِنِينَ» (انفال: ۶۲)؛ یعنی خدای متعال با نصرت خود و به‌وسیله مؤمنین، پیامبر را تأیید کرد. ... بسیج همین نیروی عظیم است. ... بسیج یعنی کل نیروهای مؤمن و حزب‌اللهی کشور ما (بیانات امام خامنه‌ای در روز بسیج در تاریخ ۱۳۶۹/۹/۵).

بسیج يك حرکت منطقی و عمیق و اسلامی و منطبق بر نیازهای امروز دنیای اسلام و جامعه اسلامی است: «هُوَ الَّذِي أَيْدِكَ بِتَصْرِهِ وَبِالْمُؤْمِنِينَ»؛ یعنی ای پیامبر، خدای متعال تو را هم به‌وسیله نصرت خودش و هم از طریق مؤمنین، مؤید قرار داد و کمک کرد. این خیل عظیم مؤمنینی که در اینجا مورد اشاره آیه قرآن قرار گرفته‌اند، عبارت است از آنچه که امروز به نام «بسیج» در جامعه ما وجود دارد (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار با فرماندهان بسیج در تاریخ ۱۳۷۴/۹/۸).

به‌عبارت‌دیگر اگر انقلاب بخواهد به همه اهداف خود در همه عرصه‌ها برسد، نیازمند مقوم بودن به حضور و مشارکت مردم و بسیج است: «اگر بگوییم قوام انقلاب به بسیج است، حرف‌گزافی نگفته‌ایم. ... صدر اسلام هم عیناً همین‌گونه بود. ... "هو الذی ایدک بنصره وبالْمؤمنین"؛ یعنی خدای متعال با نصرت خود و به‌وسیله مؤمنین، پیامبر را تأیید کرد» (بیانات امام خامنه‌ای در روز بسیج در تاریخ ۱۳۶۹/۹/۵).

ب) بسیج با ترکیب فکر و عمل، خالق حوادث بزرگی برای انقلاب است

از منظر امام خامنه‌ای با نهادینه شدن تفکر، روحیه و فرهنگ بسیج در افراد، سازمان‌ها و جوامع، حوادث بزرگ و شگفت‌آور خلق می‌شود. به‌عبارتی رسیدن به مقاصد انقلاب، که واقعاً و حقیقتاً حوادث بزرگی است، نیازمند فکر و عمل بسیج است:

این منطق، این علم، وقتی با عمل همراه می‌شود، این غوغا را درست می‌کند؛ این حوادث شگفت‌آور را خلق می‌کند (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار با مجمع عالی بسیج در تاریخ ۱۳۹۳/۹/۶).

روحیه بسیجی يك روحیه‌ای است که اگر در هر نقطه و قشری به وجود بیاید، در آنجا فعالیت و نشاط و حرکت و حیات را مضاعف و چندبرابر می‌کند. این معنای بسیج است. ... اگر هرکدام از دستگاه‌های گوناگون کشور روحیه بسیجی پیدا کنند، توفیقاتشان بیشتر می‌شود (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار با بسیجیان در تاریخ ۱۳۸۴/۹/۷).

یکی از محصولات و دستاوردهای بزرگ بسیج، جمهوری اسلامی است: «جمهوری اسلامی به برکت تفکر بسیجی و عمل و حرکت بسیجی، شکست‌ناپذیر است. ... اکثریت قاطع ملت ایران بالقوه بسیجی‌اند. دلیل شکست‌ناپذیری نظام جمهوری اسلامی این است» (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار با مجمع عالی بسیج در تاریخ ۱۳۹۳/۹/۶).

پ) بسیج با نگاه فرا جناحی و امتی، جهت‌دهنده حرکت‌ها به سوی اهداف انقلاب است از منظر امام خامنه‌ای چون بسیج فرا جناحی و لشکر انقلاب است، نه لشکر این جناح و آن جناح، قابلیت تحقق و تکمیل هدف غایی انقلاب اسلامی، یعنی تمدن‌سازی نوین اسلامی را دارد:

طبیعت بسیج این است که رقیب هیچ تشکیلاتی، مگر تشکیلات ضدانقلاب نیست، بلکه تشکیلات دیگر را در زیر بال‌های خودش می‌گیرد (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار با اعضای بسیج دانشجویی دانشگاه تهران در تاریخ ۱۳۷۶/۱۱/۱۱).

بسیج جناحی نیست؛ یکی از دو جناح سیاسی، یا سه جناح سیاسی، یا چهار جناح سیاسی داخل کشور نیست. بسیج لشکر انقلاب است؛ بسیج مال انقلاب است. اگر دوگانگی‌ای وجود داشته باشد، دوگانگی انقلابی و ضدانقلابی است (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار با بسیجیان در تاریخ ۱۳۹۵/۹/۳).

ایشان تأکید می‌کنند که بسیج نگاهش به انقلاب جزئی نیست؛ هلیکوپتری است: حقایق را از ورای جناح‌بندی‌های سیاسی نگاه کنید و ببینید. از بالا نگاه کنید و جبهه را ببینید. در يك جبهه گسترده‌ای که ممکن است طول آن صد کیلومتر باشد، واحدهای گوناگونی هستند. يك نفر در يك واحد، فقط خودش را می‌بیند، اما آن کسی که با هلیکوپتر از بالا عبور می‌کند، آرایش جنگی مجموعه این واحدها را می‌بیند. از بالا اوضاع کشور را

نگاه کنید. آن وقت جای خودتان را درست پیدا می‌کنید که کجا باید باشید، چه کار باید بکنید، به چه چیز باید حساسیت نشان بدهید، به چه چیز باید حساسیت نشان ندهید (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار با بسیج دانشجویی کشور در تاریخ ۱۳۸۶/۲/۳۱).

ت) بسیج رسالت‌محور و در عرصه‌های مأموریتی بی‌پایان است

از دیدگاه امام خامنه‌ای مأموریت بسیج مناطق و زمینه‌های متعددی دارد:

منطقه‌ای که ما نام بسیج را بر آن اطلاق می‌کنیم و روحیه بسیجی را در آن گسترش می‌دهیم، يك منطقه محدود نیست، فقط منطقه نظامی نیست؛ همه بخش‌های کشور می‌توانند دارای روحیه بسیجی باشند: علم‌آموزی بسیجی، ثروت‌اندوزی بسیجی، دیپلماسی بسیجی، سیاست‌ورزی بسیجی، مدیریت بسیجی، سازمان‌دهی بسیجی. مفهوم بسیج شامل حال همه این زمینه‌ها می‌شود (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار با بسیجیان کرمانشاه در تاریخ ۱۳۹۰/۷/۲۲).

معنای دیگر منطقه و زمینه در دیدگاه ایشان عرصه است: «عرصه‌ها [ی بسیج] بی‌پایان است. عرصه‌ها هیچ محدودیتی ندارد. عرصه دفاع، عرصه سیاست، عرصه سازندگی، عرصه اقتصاد، عرصه هنر، عرصه علم و تحقیق، تشکل‌های مذهبی، عزاداری‌ها؛ همه‌جا و همه‌جور؛ اینها عرصه‌های حضور بسیج است؛ همه‌جا» (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار با اعضای مجمع عالی بسیج در تاریخ ۱۳۹۳/۹/۶).

به زبانی دیگر، محدوده عمل بسیج در دیدگاه ایشان وسیع است: «شما جوانان می‌توانید گره‌هایی را باز کنید، می‌توانید در مقابل تهاجم‌های گوناگون ایستادگی کنید؛ چه تهاجم سیاسی، چه تهاجم تبلیغاتی، چه جنگ‌های روانی و چه احیاناً تهاجم نظامی؛ و انقلاب اسلامی و نظام جمهوری اسلامی و کشور ما به این حضور مردمی و پیرانگیزه و برخاسته از ایمان، حداکثر نیاز را دارد» (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار با بسیجیان فارس در تاریخ ۱۳۸۷/۲/۱۴).

ث) بسیج، هم روش و هم مظهر تحقق مردم‌سالاری دینی است

در بینش و دیدگاه امام خامنه‌ای، «بسیج تحقق مردم‌سالاری دینی است... مردم‌سالاری یعنی بر اساس دین و بر اساس اسلام، سالار زندگی جامعه، خود مردم‌اند. مردم‌سالاری

یعنی این. این معنای مردم‌سالاری اسلامی است. بسیج در همه عرصه‌ها مظهر مردم‌سالاری دینی و مردم‌سالاری اسلامی است. ... اگر بتواند از قوت و قدرت بسیج استفاده کند، می‌شود اقتصاد مقاومتی مردم‌سالار. در علم همین جور است؛ در پیشرفت‌های گوناگون اجتماعی همین جور است؛ در سیاست همین جور است: مظهر مردم‌سالاری دینی، بسیج است» (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار با بسیجیان در تاریخ ۱۳۹۵/۹/۳).

در اندیشه ایشان فناوری بسیج، رابطه و پیوند بین مسئولان کشور و آحاد مردم را مستحکم می‌کند: «بسیج به معنای حرکت خودجوش مردمی است؛ مردمی که خودشان را صاحب مملکت خویش می‌دانند؛ مردمی که به‌خصوص جوانانش بامعنویت هستند و دلشان با خدا آشناست؛ مردمی که اولاً از هرگونه انحراف در مشی کلی کشورشان آگاه می‌شوند، ثانیاً از آن رنج می‌برند و ثالثاً در مقابل آن انحراف می‌ایستند» (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار با فرماندهان بسیج در تاریخ ۱۳۷۴/۹/۸).

ج) بسیج با حرکت پیش‌گام و پیش‌رونده، الگوساز و چشم‌اندازآفرین است

در اندیشه امام خامنه‌ای «بسیج یک موجود متحرک است، یک مجموعه زنده است، پویاست، مشغول رویش است، مشغول پیش‌روندگی است» (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار با بسیجیان در تاریخ ۱۳۹۵/۹/۳) و «بسیج یعنی پیش‌گام و پیش‌قراول در همه میدان‌های مورد نیاز کشور و نظام اسلامی. هر جا حضور شجاعانه و فداکارانه و مخلصانه ضرورت پیدا می‌کند، بسیج در خط مقدم قرار می‌گیرد. ... بسیج در جنگ پیش‌قدم بود؛ در آنجایی هم که پای سازندگی به میان می‌آید، اگر میدان بدهند، پیش‌قدم است؛ در آنجایی هم که خدمات عمومی مطرح می‌شود، اگر درخواست کنند، پیش‌قدم است؛ در آنجایی هم که مسئله آبروی نظام در انتخابات و امثال آن مطرح است، پیش‌قدم است. هر جا يك حضور مخلصانه شجاعانه لازم است، می‌توان بسیج را در آنجا جست و یافت. این معنای بسیج است. ... در صدر اسلام نیز همین‌طور بود. مسلمان زیاد بود. بسیاری‌شان هم مسلمان‌های خوبی بودند و جهاد فی سبیل‌الله می‌کردند؛ اما اعمار یاسر و مقداد زیاد نبود. اینها بسیجی‌های صدر اسلام بودند. ... نمی‌گوییم فقط بسیجی‌ها مؤمن‌اند. نه، مؤمن زیاد

است، انقلابی زیاد است، همه هم خوب‌اند؛ اما يك عده در میان انقلابیون پیدا می‌شوند که آمادگی‌شان، کمر بستگی‌شان، پایه‌رکاب بودنشان، شجاعتشان، اخلاصشان برای رفتن به سمت هدف‌های انقلاب از دیگران بیشتر است. اینها بسیجی هستند» (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار با بسیجیان اردبیل در تاریخ ۱۳۷۹/۵/۶).

از نظر ایشان دشمن با الگو شدن و الگوسازی بسیج مخالف است:

بسیج الگوسازی بود؛ بسیج ایجاد الگو بود. این الگو بدون اینکه هیچ تبلیغاتی برایش بشود، هیچ کاغذی نوشته بشود، کتابی نوشته بشود، پیغامی به کسی داده بشود، به‌طور طبیعی در یک بخش مهمی از دنیای اسلام جا باز کرد؛ یعنی خودش را نشان داد. ... این شد یک الگو. حالا که الگو شد، دوستان ما در خیلی از کشورها از این الگو بهره گرفتند؛ دشمنان [هم] نشستند برایش برنامه‌ریزی کردند (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار با بسیجیان در تاریخ ۱۳۹۵/۹/۳).

چ) بسیج کانون و مرکز و محیط نخبه‌پروری و کادرسازی است

در اندیشه امام خامنه‌ای همه عرصه‌های فعالیت بسیج، محل پرورش و رشد مردم است: عرصه دفاع، سیاست، سازندگی، اقتصاد، هنر، علم و تحقیق، شکل‌های مذهبی، عزاداری‌ها...؛ اینها عرصه‌های حضور بسیج است. ... در همه این مراکز هم ما الگو داریم؛ الگوهای برجسته‌ای داریم که اینها نشان دادند که برجسته‌اند، بزرگ‌اند. ... حالا بعضی‌ها نخبه علمی بودند، آمدند در جنگ شدند سرباز و فعال و تفنگ‌به‌دست، مثل مرحوم شهید چمران...؛ بعضی قبل از اینکه وارد این میدان بشوند نخبه نبودند، این میدان آنها را به فلك رساند؛ مثل اوستا عبدالحسین بتا، که يك شاگرد بتا بود؛ وارد میدان جنگ شد، رسید به خورشید، اوج گرفت، نخبه شد؛ آن‌هم چه نخبه‌ای! اینها برجسته‌اند. ما در علم و تحقیق نخبه‌های برجسته‌ای داریم، مثل مرحوم کاظمی آشتیانی که این سلول‌های بنیادی و این تشکیلات عظیم را راه انداخت و انسان‌های زیادی را تربیت کرد...؛ یا مثل شهید شهریار، رضایی‌نژاد، علی‌محمدی، احمدی روشن (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار با اعضای مجمع عالی بسیج در تاریخ ۱۳۹۳/۹/۶).

در اندیشه معظم‌له فضا و محیط بسیج خودسازی و پیشرفت انسان‌ها را تسهیل می‌کند و از سایر محیط‌ها برتر است: «خودسازی کار سهل و ممتنعی است؛ هم آسان است، هم سخت است. اگر در محیطی قرار بگیریم که مناسب باشد، مساعد باشد، می‌شود آسان... یکی از محیط‌های مساعد، خود مجموعه حالات دفاع مقدس بود؛ اما محیط مساعد، خود بسیج است. شما که در این مجموعه هستید، در واقع در یک فضای مساعدی برای خودسازی هستید» (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار با بسیجیان خراسان شمالی در تاریخ ۱۳۹۱/۷/۲۴).

ح) بسیج چابک و منعطف در سازمان‌یابی برای تحقق رسالتش است

از دیدگاه امام خامنه‌ای در موقعیت‌ها و زمان‌های مختلف، بسیج خودسازمان‌ده است و بنا بر نیاز و با توجه به ماهیت و رسالت خود، سازمان‌یابی می‌کند:

بعضی تصور کردند بسیج منحصر است در همین تعداد گردان‌های بسیجی یا سازمان‌های نظامی بسیجی. اینها البته جزو بهترین بسیجی‌ها هستند. اما بسیج فقط این نیست؛ بسیج گسترده است در همه عرصه‌ها. شاید صدها برابر یا بیش از صدها برابر آن تعدادی که در قالب‌های نظامی هستند، در قالب‌های غیرنظامی هستند، در بخش‌های مختلف: در دانشگاه یک‌جور، در کارگاه یک‌جور، در قشرهای مختلف مردم یک‌جور، در روستاها یک‌جور، در شهرها یک‌جور، در میان عشایر یک‌جور، در حوزه‌های علمیه یک‌جور. بسیج حضور دارد؛ یک حضور فراگیر و مقتدر و تمام‌نشدنی. بسیج، نه به پول وابسته است، نه به عنوان و جاه و جلال وابسته است، نه به دستور از بالا وابسته است. معیار بسیج، بصیرت است و ایمان... هیچ‌تشکل دیگری قابل مقایسه با مجموعه بسیج نیست. این شکل سازمان‌یابی بسیجی هم دیگر قابل تکرار نیست، قابل تقلید نیست. این مخصوص خود بسیج است (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار با بسیجیان کشور در تاریخ ۱۳۸۸/۹/۴).

از منظر ایشان شجره یا تشکیلات بسیج با وجود پراکندگی وسیع جغرافیایی، منعطف و چابک است: «بسیج عبارت است از تشکیلاتی که در آن، افراد متفرق و تنها به یک مجموعه عظیم و منسجم و به یک گروه آگاه، متعهد، بصیر و بینای به مسائل کشور و به نیاز ملت

تبدیل می‌شوند؛ مجموعه‌ای که دشمن را بیمناک و دوستان را امیدوار و خاطر جمع می‌کند. معنای بسیج این است» (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار با بسیجیان در تاریخ ۱۳۷۶/۹/۵). ما امروز «احتیاج داریم به ارتشی متشکل از بیست میلیون جمعیت؛ ارتشی که وقتی صلا و ندا داده شد، به فاصله چند ساعت، در مراکز و یگان‌های خود مستقر بشوند؛ ارتشی که فرمانده و یگان خود را بشناسند، حتی نقطه استقرار خود را بشناسند و بدانند ساز و برگشان کجاست و در اختیار بگیرند و آموزش‌های لازم را داشته باشند. ما بایستی چنین ارتشی را داشته باشیم» (بیانات امام خامنه‌ای در ششمین دوره فرماندهی و ستاد سپاه در تاریخ ۱۳۶۸/۸/۲۹).

خ) دشمنان با فناوری گره‌گشای بسیج و حل المسائل انقلاب مخالف‌اند

در منظومه فکری امام خامنه‌ای معمولاً دشمن با موجود کارآمد مخالفت و عداوت می‌کند. اگر بسیج کارآمد نبود، دشمنی با آن معنا نداشت: کشور در آینده مسائل مهم‌تری در پیش دارد. نمی‌گوییم مشکلات مهم‌تر. این مسائل احتیاج دارد به خصوصیتی که در مجموعه بسیج هست. ... این مجموعه (بسیج) خیلی گره‌ها را باز کرده است، در خیلی صحنه‌ها حضور داشته است. حضور او اثرگذار و تعیین‌کننده بوده است. پس ما در آینده هم به این حضور احتیاج داریم. این کلید طلایی حل بسیاری از مشکلات آینده، مورد بغض و عداوت آن کسانی است که نمی‌خواهند آینده، آینده خوبی و سرفرازی و موفقیت‌آمیزی برای نظام جمهوری اسلامی باشد. لذا می‌خواهند این کلید طلایی را بشکنند. لااقل در چشم من و شما آن را کوچک کنند. البته نخواهند توانست و معلوم است (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار با بسیجیان خراسان شمالی در تاریخ ۱۳۹۱/۷/۲۴).

از منظر ایشان علت دشمنی‌ها اثربخشی و کارآمدی بسیج است که «دشمنان موفقیت‌های بسیج را می‌بینند. بسیج در میدان دفاع مقدس از خود حرکتی نشان داد که برای دنیا شگفت‌آفرین بود» (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار با ستاد نیروی مقاومت بسیج در تاریخ ۱۳۸۴/۶/۲). معاندان داخلی نیز با این فناوری مخالفت می‌کنند: «خیلی‌ها

می‌خواستند بعد از تمام شدن جنگ، چنین وانمود کنند که بسیج تمام شد؛... اما من عرض می‌کنم که بسیج تمام‌شدنی نیست. بسیج باید روزبه‌روز توسعه پیدا کند و قوی شود» (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار با فرماندهان بسیج در تاریخ ۱۳۷۱/۸/۲۷).

د) بسیج فناوری نبردهای تمدنی، فکری، فرهنگی و دانش‌بنیان است

در مکتب فکری امام خامنه‌ای، نبردهای اصلی و بنیادین، نبردهای فلسفی، فکری و اراده‌هاست: «باید انسان بتواند در میدان چالش‌های فکری امروز دنیا سینه سپر کند. امروز دنیا، دنیای تعارض فلسفه‌ها و فکرهاست» (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار با روحانیون در تاریخ ۱۳۸۵/۸/۱۷)؛ «مکرر عرض کرده‌ایم: در عرصه‌های گوناگون جهانی، درگیری‌ها غالباً جنگ اراده‌هاست» (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار با مسئولان نظام در تاریخ ۱۳۹۲/۴/۳۰). در انواع کارزارها و نزاع‌های جهانی، عامل اصلی پیروزی اراده‌ها و عزم‌هاست و از منظر معظم‌له، بسیج مظهر عزم و اراده است: «در جنگ نظامی، سیاسی و اقتصادی، در هر جایی که صحنه زورآزمایی است، در مقابل دشمن باید ایستاد. باید عزم شما بر عزم دشمن پیروز بشود، باید اراده شما بر اراده دشمن غالب بشود؛ و می‌شود و این ممکن است» (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار با فرماندهان بسیج در تاریخ ۱۳۹۲/۸/۲۹).

سوابق و قراین نشان می‌دهد هرچه انقلاب اسلامی مسیر پیشرفت خود را به سمت جامعه اسلامی و امت اسلامی پیش ببرد، درگیری‌ها با دشمنان بیشتر می‌شود و دلیل این امر این است که با توجه به ماهیت فکری و فرهنگی تمدن‌سازی، ماهیت نبردها نیز نرم، فلسفی، فکری و اراده‌محور می‌شود. از سویی دیگر روند و سیر جنگ‌ها نشان می‌دهد که جنگ‌های آینده، از نوع دانش‌بنیان‌اند (اندیشگاه شریف، ۱۳۸۸: ۱۰۹-۱۱۰ و ۳۵۵-۳۶۶) و بسیج به دلیل ماهیت فکری و فناورانه، در این عرصه نیز می‌تواند پیروز میدان باشد.

نتیجه‌گیری

از مجموع مضامین سازمان‌دهنده و پایه این تحقیق نتیجه می‌شود که در اندیشه امام خامنه‌ای، انقلاب اسلامی برای تمدن‌سازی و توسعه فرهنگ و فکر و... در بین جامعه و امت اسلامی، نیازمند الگو و مدلی فرامرزی و فرازمانی است که محدود به مکان و زمان

خاصی نباشد. نام این الگو در اندیشه معظم‌له، «بسیج» است که با تمدن‌سازی، هم‌سنخیت ماهیتی دارد و هم‌سنخیتی روشی و فناورانه. به عبارتی دقیق‌تر در منطق انقلاب اسلامی، «بسیج» یک «فکر و فناوری» برای پیشرفت انقلاب اسلامی به‌سوی تمدن‌سازی نوین اسلامی است: «بسیج الگوسازی بود؛ بسیج ایجاد الگو بود... حالا که الگو شد، دوستان ما در خیلی از کشورها از این الگو بهره گرفتند؛ دشمنان [هم] نشستند برایش برنامه‌ریزی کردند» (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار با بسیجیان در تاریخ ۱۳۹۵/۹/۳).

پیشنهادها

برای رونق و ارتقای تفکر و فناوری بسیج و برای تسهیل و تسریع در امت‌سازی و تمدن‌سازی نوین اسلامی، پیشنهادهایی ارائه می‌شود:

۱. همسویی و هم‌افزایی راهبردی «مراکز و کانون‌های فکری» نظام و انقلاب با «بسیج»: وقتی ماهیت تمدن‌سازی نوین اسلامی کار فکری و فرهنگی در بافت‌ها و زمینه‌های مختلف است، باید مراکز و کانون‌های فکری و فرهنگی انقلاب و کشور به کمک بسیج بشتابند: «حوزه علمیه و دانشگاه باید چهارچوب‌های اصیل اسلام ناب محمدی را در اختیار تمامی اعضای بسیج قرار دهند. باید بسیجیان جهان اسلام در فکر ایجاد حکومت بزرگ اسلامی باشند و این شدنی است؛ چراکه بسیج تنها منحصر به ایران اسلامی نیست. باید هسته‌های مقاومت را در تمامی جهان به وجود آورد» (پیام امام خمینی علیه السلام به مناسبت هفته بسیج، ۱۳۶۷/۹/۲: ۱۹۴)؛

۲. «فراموشی راهبردی و تعمدی» ساختارها و روش‌ها در «اداره بسیج»: بسیج امروز نیازمند فراموشی راهبردی یا فراموشی تعمدی^۱ برای تعالی و پیشرفت بیشتر انقلاب است. فراموشی راهبردی در سازمان مثل اکسیری است که نقش قلب سازمان یادگیرنده و چابک را برعهده دارد. فراموشی راهبردی، فراموشی خودبه‌خودی نیست، بلکه «فراموشی هدفمند» در سازمان‌هایی است که هوشمندانه می‌توانند دانشی را که دیگر به آن احتیاجی نیست، فراموش و دانش مورد نیاز را تولید کنند (حاجی‌عزیزی و همکاران، ۱۳۸۸: ۳۱۷-۳۳۱).

1. Strategic forgetting & forgetting organization.

بسیج باید با فراموشی راهبردی قابلیت قرارگاهی خود را بیشتر کند و چتر خود را توسعه دهد. متولیان بسیج می‌توانند با فراموشی راهبردی ساختارها و روش‌های خوب فعلی، با نوآوری و یادگیرندگی، بسیج را برای ورود به قرن جدید آماده کنند:

بسیج آن قلعه اصلی، جایگاه و مرکز و قرارگاه اصلی این چتر عظیمی است که همه ملت را در برمی‌گیرد (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار با بسیج مستضعفین در تاریخ ۱۳۹۳/۹/۶).
وقتی يك انقلاب و يك حرکت تحقق پیدا می‌کند، بایستی دستگاه‌های مجری خود را به وجود بیاورد. یکی از کارها این است که دستگاه‌های موجود جامعه را متحول کند. یکی دیگر این است که دستگاه متناسب با خواست خود را به وجود بیاورد. هر دو سخت است؛ هر دو جزو کارهای دشوار است (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار با بسیجیان کرمانشاه در تاریخ ۱۳۹۰/۷/۲۲).

«فَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ» (یوسف: ۷۶). هر چه شما دانش داشته باشید، بالاتر از آن، دانشی متصور است... دولت اسلامی یعنی سازوکارها و نهادسازی‌های لازم برای ایجاد آن جامعه اسلامی... آرمان‌ها کهنه بشو نیست؛ اما سازوکارها، چینش این نهادهایی که می‌خواهد ما را به آن آرمان‌ها برساند، قابل نو شدن است (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار با دانشجویان کرمانشاه در تاریخ ۱۳۹۰/۷/۲۴).

جوان‌ها، بدانید... شما به توفیق الهی خواهید توانست الگو و نمونه کامل تمدن نوین اسلامی را در این آب و خاک تشکیل بدهید (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار با فرماندهان بسیج کشور در تاریخ ۱۳۹۲/۸/۲۹)؛

۳. در گام دوم انقلاب، نهادها و سازمان‌های کشور بدون شک بسیج را منطق و فناوری تحقق اهداف انقلاب و نظام بدانند: «کارهای بزرگ بخواهید از عناصر بسیج؛ کارهای بزرگ از بسیاری از مردم پر استعداد ملت ما برمی‌آید... دستگاه‌های دولتی در بخش‌های مختلف باید به رشد و گسترش بسیج کمک کنند... آنها از بسیج کمک بگیرند» (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار با مجمع عالی بسیج در تاریخ ۱۳۹۳/۹/۶). بسیج نه تنها حلال مسائل فرهنگی و اجتماعی است، بلکه حلال اقتصاد مقاومتی هم هست: «مجموعه بسیج در مورد اقتصاد مقاومتی کارهایی می‌تواند انجام بدهند و ظرفیتش را دارند؛ ظرفیت خیلی

خوبی است. بسیج چیز کمی نیست، چیز کوچکی نیست؛ بسیج يك مجموعه عظیم و آماده‌به‌کاری است. اینها را بخواهید، ببینید چه کار می‌توانند بکنند» (بیانات امام خامنه‌ای در دیدار با هیئت‌دولت در تاریخ ۱۳۹۴/۶/۴).

کتابنامه

- اندیشگاه شریف (۱۳۸۸). پارادایم‌های حاکم بر جنگ‌های آینده، مرکز آینده‌پژوهی علوم و فناوری دفاعی مؤسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی.
- حاجی‌عزیزی، نادیا و همکاران (۱۳۸۸). «فراموشی سازمانی: رویکردی نوین در مدیریت دانش»، فصلنامه علوم و فناوری اطلاعات، س ۲۵، ش ۲، ۳۱۷-۳۳۰.
- حسینی خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۵). حدیث ولایت (مجموعه بیانات، پیام‌ها و رهنمودها)، تهران، دفتر حفظ و نشر آثار و مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی.
- داوری اردکانی، رضا (۱۳۹۲). فلسفه و آینده‌نگری، تهران، سخن.
- عابدی جعفری، حسن و همکاران (۱۳۹۰). «تحلیل مضمون و شبکه مضامین؛ روشی ساده و کارآمد برای تبیین الگوهای موجود در داده‌های کیفی»، مجله اندیشه مدیریت راهبردی، س ۵، ش ۱۰، ص ۱۵۱-۱۹۸.
- عرفان، امیرمحسن و علی بیات (۱۳۹۳). «آموزه امت اسلامی در قرآن و بازاندیشی در قابلیت‌های فرهنگی و تمدنی آن»، فصلنامه تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی، س ۵، ش ۱۵، ص ۷-۳۰.
- موسوی خمینی، سیدروح‌الله (۱۳۷۸). صحیفه نور، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی رحمته‌الله علیه.